

Hur räddar vi landsbygden?

borg.skrekarhyttan@gmail.com

Det sker en fortgående avfolkning av landsbygden i större delen av Sverige. Man kan ana konturerna av en ond spiral. Färre invånare, skolan stänger, affären upphör och de kommunala kommunikationerna glesas ut, vilket i sin tur leder till att folk inte vill vare sig bo kvar eller flytta till en bygd utan liv och framtid.

Hur vänder man på detta? En utgångspunkt kan vara psykologen Maslows "behovs"-trappa. Trappan har fem steg från det basala, livsuppehållande till de högsta nivåerna, kreativitet, konst, vetenskap och nöjesliv. De fem stegen är: 1) Våra kroppsliga behov, t.ex. försörjning, mat och sömn; 2) Vårt behov av trygghet, tak över huvudet och fysisk säkerhet; 3) Vårt behov av gemenskap och kärlek, dvs. vara del av en grupp, ha ett socialt nätverk; 4) Vårt behov av uppskattning, t.ex. vara bra i ett yrke och få uppskattning för det; 5) Vårt behov av självförverkligande, att pröva alla sina möjligheter.

Den som flyttat från staden till landet och bott där ett antal år kan skönja vissa mönster, både i problem och möjligheter, men det är svårare att hitta faktamaterial av större tyngd. Det material vi hittat och den undersökning vi gjort rör i första hand företagandet på landsbygden. Då är vi närmast på Maslows nivå 1, men analyserna visar att de andra nivåerna också är inblandade.

Vi har en Landsbygdsminister och ett Jordbruksverk, Svenskt Näringsliv, LRF och flera andra instanser som arbetar med näringslivs frågor. Mycket av dagens diskussion om landsbygdsutveckling handlar om den vällovliga utvecklingen av jord- och skogsnäringarna med förädling av matråvaror till färdiga eventuellt exporterbara matvaror. Samtidigt upplever man att det finns ett stort antal andra företag på landsbygden, som antingen ger full försörjning eller är att betrakta som sidosysselsättningar. Vad är det för näringsliv som faktiskt finns och frodas på landsbygden och hur ser tillväxten ut? Kan företagandet stimuleras kanske man kan klättra uppåt i Maslows trappa och vända spiralen.

För att kunna bedöma näringslivsutvecklingen på landsbygden i Mellansverige kan Bolagsverkets nyföretagarregister utgöra en utgångspunkt. För att komma djupare behöver man också göra någon form av enkät eller intervjuundersökning. I det följande presenteras dels en genomgång av Bolagsverkets nyföretagarregister för Örebro län, dels en enkät och intervjuundersökning riktad till samtliga företagare i gamla Vikers socken i Nora kommun.

1. Nyföretagande. Registerstudie omfattande hela Örebro län.

Månadsrapporter från Bolagsverket daterade januari till och med november 2012 har använts som underlag. De nystartade företagen har klassificerats dels med avseende på orten där de har sin postadress, dels med avseende på sin huvudsakliga verksamhetsinriktning, bransch.

Orterna har grupperats i 1) Örebro stad; 2) Mindre städer (Karlskoga, Kumla, Nora, Lindesberg, Askersund); 3) Tätorter (t.ex. Hällefors, Odensbacken...); 4) Landsbygd. Det är inte helt lätt att avgöra vad som är landsbygd, eftersom landsbygd kan finnas även i områden som har postadress Örebro eller Nora. Det avgörande har varit om platsen haft gatuadress eller postlådenummer. Det finns en

felkälla i och med att även ren landsbygd ibland har gatuadresser. Har jag haft personlig kännedom om platsen kan även i sådana fall platsen klassas som landsbygd, men det har varit få sådana fall.

Företagen har grupperats i branscher enligt vad som angivits under rubriken "Verksamhetens inriktning" i registret. Eftersom många företag har angivit flera inriktningar av vitt skilda slag (t.ex. både "Byggnadsverksamhet" och "Förvaltning av värdepapper") har klassificeringen inte varit helt enkel. Det avgörande har varit vad som kan bedömas som huvudsaklig verksamhet. Det har antingen varit den först angivna eller en senare nämnd om det varit tydligt att denna utgjort den verkliga tyngdpunkten. Några direktkontakter med företagen har inte tagits för att verifiera bedömningarna. Branscherna har varit följande:

Byggnadsverksamhet, Ekonomisk Förvaltning, Energi, Fastighetsverksamhet, Handel, Hantverk, Hälsovård, Konsult, Lantbruk/Skogsbruk, Konsultverksamhet, Lokalvård, Restaurant/Café, Nöje/Kultur, Transport, Turism, Utbildning, Verkstad/Tillverkning. Vissa av branscherna är luddiga. Hantverk innehåller även frisör, hunduppfödning, design, trädfällning, travhästverksamhet och fotograf. Konsult kan man vara mot de flesta branscher, men även bemanningsföretag och dataverksamheter räknas dit. Hälsovård innehåller skönhetsvård, massage och yoga

Materialet har bearbetats på ett enkelt sätt. Den erhållna matrisen (ort mot bransch) räknades om i procent dels i förhållande till totalantalet företag, dels i förhållande till totalantalet företag i de olika orttyperna och dels i förhållande till totalantalet företag i varje bransch. Dessutom beräknades fördelningen av antalet i de olika branscherna i varje orttyp.

Resultat.

Totalt registrerades 1179 nya företag med postadress i Örebro län under den aktuella tiden.

Först beräknades antalet nya företag i de olika branscherna i de fyra orttyperna. Majoriteten av företag (609 st) har etablerats i Örebro stad. Det är c:a 200 stycken nya företag i vardera av tre andra orttyperna. Alla branscher utom två har också flest nyetableringar i Örebro stad. Turism och Lantbruk är större på landsbygden. En beräkning av den totala branschfördelningen (antalet i varje bransch i förhållande till det totala antalet, 1179 nyetableringar) visar att Handel och Konsult är störst med vardera 17,6% av nyetableringarna. Därefter kommer Bygg med 12,2%, Hälsovård 7,0% och Restaurant /Café 6,9%.

Den procentuella fördelningen av företagsetableringarna i de olika orttyperna och branscherna beräknades därefter. Då visar det sig att Konsult är störst bransch i Örebro (20,5%) och i Mindre städer (22,7%), medan Bygg är störst bransch både i Tätorter (17,6%) och på Landsbygden (21,5%). Procenttalen anger andelen av alla företag i respektive orttyp.

I Örebro är nyetableringen också stor i Handel (19,1%), Bygg (9,2%), Restaurant /Café (8,1%) och Ekonomisk förvaltning (8,0%) stora.

I Mindre städer är Handel (18,0%), Hälsovård (8,8%), Restaurant/Café (7,7%) och Bygg (7,2%) också i topp.

I Tätorter har Handel 16,5%, Restaurant/Café 9,1%, Fastighet 9,0% och Konsult 8,5%.

På Landsbygden har Handel 14,4%, Konsult 11,5% Land/Skog 8,5% och Verkstad 7,5%, Hälsovård 7,0% och Hantverk 6,5%.

Konsult och Handel är stora i alla orttyper, vilket delvis beror på att branscherna innehåller så många olika typer av verksamheter. Medan Handel i städer innefattar många vanliga affärer finns många andra typer av handel (import och export, hemförsäljare, jordbruksprodukter, säljoch installation, nätaktiva handlande) mycket på landsbygden.

Det är intressant att notera att Nöje/Kultur är ungefär lika expanderande på landet (4,5% av alla nya på landet) som i Örebro (5,1% av alla nya i Örebro)och Mindre städer (4,6%). I Tätorter är också Hantverk (7,4%) och Verkstad expanderande (7,4%). På landet är Hantverk också mer expanderande (6,5%) än i städer (4,3% i Örebro och 4,6% i Mindre städer).

Kommentar

Landsbygden karakteriseras av nyetableringar i tillverkande verksamheter, Bygg, Verkstad, Lantbruk/Skog och Hantverk. Här skiljer man sig ifrån städer, som har en mindre andel nyetableringar i dessa branscher. Bygg, Handel och Konsult expanderar också snabbare än den klassiska branschen, Land/Skog. Det finns flera begränsningar i en sammanställning av den här typen. Storleken på företagen är inte känd, eller deras livsländ. Det kan också handla om ägarbyte och inte en egentlig nysatsning. Detta senare gäller troligen i hög grad jordbruk. Ett års observation tillåter inte heller detaljerade bedömningar av trender, men helhetsbilden talar för att andra basnäringar än Land/Skog kommer att bli den ekonomiska basen för landsbygden i framtiden. De stora sektorerna Konsult och Handel kan också rida på modern data och bildkommunikation. Lantbruk och Skog mekaniseras och datoriseras allt mer vilket kan leda till ytterligare etablering av Verkstad och Konsultföretag.

2. Fördjupad analys av företagande i ett område, Vikers socken i Nora kommun

Undersökningen innehåller dels en genomgång av Nora kommuns företagsregister (mars 2012), dels en enkät till alla företagare kompletterad med telefonintervjuer.

Företagsregister

Tabell. Vikers företag (postnr 71392). En position per företag, trots ev. fler verksamheter.

Siffran inom parentes anger antal företag som har 500 000 kr eller mer i årsomsättning.

Bransch	Antal företag	Antal anställda	Omsättning
Bygg	7	4	4985 tkr (3)
Ek. förvaltning			
Energi	1	0	?
Fastighet	1	0	108
Handel	3	0	625 (1)
Hantverk	2	1	1110 (1)

Hälsovård	4	0	325
Konsult	12	2	1876 (1)
Land/skog	29	2	8625 (3)
Lokalvård/ /renhållning	1	0	25
Mat/café	1	0	400
Nöje/Kultur	5	1	685 (1)
Skola	1	?	?
Transport	0	0	0
Turism/ /Boende	1	0	?
Utbildning	3	0	50
Verkstad(mekanisk m.m.)	5	8	5194 (3)
Totalt:	75	18	24008 tKr (13)

Kommentarer till Vikers företagsstruktur .

1. Siffran inom parentes efter omsättning visar antalet företag som har 500 000 eller mer i omsättning. Ett betydande antal av företagen har under 100 000 i omsättning, totalt 25 stycken. Flera bolag har inte angivit belopp (=?).
2. Förutom de företag som har sin adress i Viker finns f.a. de stora skogsföretagen Sveaskog och Wickersbolaget som driver verksamhet här, och har anställda som bor i bygden, men har sin adress på annat håll.
3. Många (12) av skogs- och lantbruksbolagen är mkt små (under 50 000 i omsättning). De två personer som uppges som anställda i "Land/skog" finns i ett bolag med under 50 000 i omsättning, vilket kan betyda att det är en felnotering i statistikunderlaget.
4. Lantbruk och skogsbruk har inte förvånande flest företag, högst total omsättning, men nästan inga anställda. Bygg och mekanisk verkstad, inklusive tillverkning har tillsammans störst omsättning och med god marginal flest anställda. Huruvida dessa anställda bor här framgår inte av statistikuppgifterna.

Enkätundersökningen

Företagsregistret visar att flera företagare driver mer än ett företag. Endast en enkät per företagare har bedömts som realistiskt att skicka ut. Eftersom det inte finns något mejlregister över företagen har de flesta företag kontaktas per telefon för att erhålla mejladress. Därvid har några företagare informerat att de inte är aktiva och inte vill ha någon enkät, eller inte vill ha enkät av andra skäl.

Antal företagare som fått enkäten minskade därför till 44.

Antal svar blev 24 (varav en också svarat på telefonintervju), fördelade på: Bygg: 1; Handel: 2; Hantverk: 1; Konsult: 9; Lantbruk/skog: 6; Nöje/Kultur: 3; Turism: 1; Mekanisk verkstad: 1 (Denna klassificering baserar sig på vad som står på enkäten och den överensstämmer inte alltid med det som framgår av företagslista, se tabellen).

Utdrag ur enkäten.

Här nedan visas en lista på de viktigaste frågorna, något förenklat formulerade.

Fråga 7: Några viktiga skäl till att jag bor här.

Fråga 8 : Varför jag etablerat mitt företag här.

Fråga 10: Några viktiga förändringar som skulle medföra att jag skulle flytta mitt företag till annan ort på landet.

Fråga 12: Några viktiga skäl till att jag skulle flytta mitt företag till stad/tätort.

Fråga 13: Förslag till förbättringar där jag har företaget nu.

Kommentarer till enkätsvaren

Den population, som svarat har, tycks skilja sig från den som inte svarat. Flera väletablerade större företag har inte svarat, och flera små (möjligen vilande) mindre lant- och skogsbruksföretag. Jag har fått kommentarer som pekar på att det kan bero på att enkätens första frågor upplevs helt irrelevanta. Det är de troligen också för den grupp som ärvt eller länge bott på en jordbruksfastighet, men haft ett helt annat lönearbete. Flera av dessa företag är också relativt traditionella i sin inriktning och ägarna har troligen inte haft samma incitament att fundera över förbättringar som den grupp som valt att svara. De svarande domineras av hitflyttade, som aktivt valt boende här och funnit goda möjligheter att etablera företag. Deras svar är som tur är mer relevanta ur ett utvecklings- och framtidsperspektiv: Hur får vi fler företag och hur skall befintliga företags vidareutveckling stödjas?

Svarsmönster.

Boende: Ärvda fastigheter är en stor andel. Att man bor kvar kan bero på att man inte hittat något bättre, eller att det befintliga fyller ens behov. Bland motiven att flytta hit märks god miljö, gott om plats och möjligheter att starta projekt och verksamheter, att man trivs på landet. Skola, dagis.

Starta företag: Därför att vi bor här (och vill bo här) Lämpliga lokaler. Väl fungerande kommunikationer, internet, nära till städer och kunder. "Vi bor mitt i Sverige"

Flytta härifrån: För dåliga kommunikationer, särskilt tele och internet. Orkar inte med det fysiskt mer krävande livet på landet. Sviktande kundunderlag. Dåliga lokala nätverk.

Förslag på förbättringar: Sociala miljön: skola, mötesplatser för företagare, företagarnätverk. Kommunikationer: IT, bussar, vägar, tåg. Köpa till mark.

Telefonintervjuer

Arton personer har deltagit i ett telefonsamtal med enkäten (1 person har dessutom svarat på enkäten) som bas eller svarat med brev med mer allmänna synpunkter (1 person). Fokus i samtalen var att diskutera vad som var bra, vad som var dåligt och vad man ville förbättra för att få företaget att fungera bättre och att locka hit fler företagare.

- A. Boendet. Det viktigaste skälet för att driva företag i Viker var att man antingen var född på en gård här och ville stanna kvar i bygden (ev. på föräldragården), eller att man flyttat hit för att man ville bo på landet. Det mest lockande var att ha lite mark så man fick ved och bete till häst och /eller får. Mycket viktigt med lokal låg- och mellanstadieskola, dagis och fritids. Bra för många stadsbarn att gå i skola på landet – utnyttja det. Man behöver vara händig för att bo på landet. Härligt med fria promenadstråk, inte minst om man har hund. Lokal bensinmack behövs enligt några, onödig enligt andra. Framtiden hör el-bilarna till.
- B. Företagsfaktorer. Vikers läge mitt i Sverige framhölls som en stor fördel för dem som hade kringresande arbete. Man slipper bilköer, har gott om plats för fordon, lager, verkstad etc. Billiga lokaler finns ofta, men utbyggnad dyr. Bra läge vid vägen mellan Nora och Karlskoga. Stöldrisk liten om man inte skyltar. För dyrt med ny mark pga felaktiga bidrag och spekulation. Större tolerans från omgivningen för jord-, skogs-, och bergsbrukets miljöpåverkan önskas. Viktigt med bra vägar, som tål tunga transporter. Att ha företaget hemma både bra och dåligt – nära, men svårt koppla bort. Olika åsikter om IT, några vill ha fiber, andra nöjda med dagsläget. Dåliga bussförbindelser gör att man inte kan ha patientintensiv vårdverksamhet här. Flerdagarskurser, retreat lämpligt. Bra med lojalitet från bygden, beställa arbeten av lokala företagare. Om inte skolan funnits när barnen var små skulle vi inte flyttat hit

och inte etablerat företaget här. Åsikter om lokal mack delade. Viktigt att kunna använda lokal energi (sol, vind, biogas) och att få leverera till nätet.

Kommentar till fördjupningsstudien

Vikers socken ligger i bergslagen och kan inte anses som representativ för större delen av Örebro län ur näringslivssynpunkt. Ur aspekten boende på landet kan den nog vara mer typisk med sin attraktiva natur och lokalisering relativt nära flera städer. Det påtagliga är betydelsen av boendemiljön. Dessutom är det inte alla typer av verksamheter som är möjliga. En verksamhet som kräver fysisk närvaro av många kunder eller patienter har mycket svårt att klara sig. Om nätet ger tillräckliga kundkontakter eller kundkerna bor inom räckhåll som vid Byggverksamhet är landet bra. Behov av billiga lokaler talar också för en etablering på landet.

3. Slutsatser och Förslag

Den övergripande slutsatsen är att företagandet på landet är mångfacetterat och att de klassiska landbygdsnäringarna inte är huvudvägen till ökad befolkning på ren landsbygd. Nyetableringen är störst i Bygg, men det är intressant att notera att ökningen i Kultur/Nöje är procentuellt lika stor som i Örebro. Produktiviteten i de traditionella jord- och skogsnäringarna skall stödjas så produktionen helst ökar och blir mer differentierad och förädlad. Den stora expansionen kommer dock i andra näringar, där lokaliseringen till landet i mycket hög grad beror på val av boendemiljö och möjligheter att förverkliga sina drömmar.

Här nedan följer ett antal förslag som baseras på nyföretagaranalysen, enkäter och framför allt på samtal med ett stort antal företagare i Vikersbygden.

1. Öronmärkta statsbidrag till skolor i glesbygd. Fria resor för barn från staden som vill gå i bra små skolor på landet.
2. Stycka av gårdar så de blir små jordbruk lämpliga för häst och/ eller får, bioenergi och växthus eller bara lite hemved. De blir då attraktiva för personer som vill etablera företag på landet. Vanliga villatomter räcker inte för kreativa landsortsbor som är potentiella företagare.
3. Ge ekonomiskt stöd för småbrukare att köpa till mark. Bevara ekonomibyggnader så de kan användas som lager och verkstäder i lokala företag.
4. Förbättra både väg och IT-kommunikationer. Fibernät eller 4G.
5. Fortsatt stöd för att hålla landskap öppna.

6. Stöd till ekologiskt skogsbruk, där miljö och lönsamhet kan förenas.
7. Anpassa regelverket så samåkning inte blir svart-taxi. Stöd införande av datorstöd (app).
8. Anpassa regelverket för markköp så markspekulation inte pressar upp priserna så seriösa markägare inte behöver överutnyttja markerna för att få lönsamhet, t.ex. skogsskövling eller annan miljöpåverkan som avskräcker andra företagare.
9. Ändra regelverket så att småproducenter kan leverera el till nätet (modell Tyskland)
10. Om skola inte finns satsa på 50-plus inflyttning. Roligt boende med stora möjligheter till självförverkligande och utveckling även av hantverkskunnande. Passar när man kommit en bra bit i karriären i sin kärnverksamhet och kanske vill byta från anställd till egenföretagare, eller finner att det visserligen kan vara längre till jobbet, men att transporttiden är den samma och att restiden kan utnyttjas bättre än vid uppstyckade storstadsresor.
11. Minska regelkrånglet vid etablering av landsbygdscaféer och pubar, eller starta fik föreningsform.
12. Bygg pensionärsboende i bygden, så de äldre kan lämna sina stora bostäder, men ändå bo kvar.

Om man då återknyter till Maslows behovstrappa finner man att försörjning och bostad kan fördelaktigt ordnas på landet, särskilt om man utvecklar Djursholmsmodellen, bra hus och rejält markområde. Tryggheten har vi inte berört, men brottsstatistiken visar att antalet brott per innevånare på landet är hälften mot det i staden. De sociala nätverken förbättras med bättre regler för caféer och mötesplatser kombinerat med datorstödda samåkningssystem. Utbildning och yrkesutveckling bygger på lokala skolor och högre utbildning med distansundervisning. IT-nätverk och bra lokaler kan bli basen för ett diversifierat näringsliv med strategiskt läge mitt i Sverige. Självförverkligandet har många dimensioner och har goda förutsättningar att få näring om ena benet står i en rofylld miljö och andra i kontakt med en mer turbulent arena.

Erik Borg

Vikers Hembygdsförening